

קומוניזם וסוציאליזם

אידיאולוגיות במאות 19-20

התגלות ה' בעולמו – בשני תחומים היא:
הטבע וההיסטוריה. לא ראי זה כראי זה,
והצד השווה שבהם שהארת פנים והסתר
פנים משמשים בהם בעירבוביא'
הרב יואל שורק, 'השואה'

הקדמה

- בפרקים הקודמים למדנו על המהפכה התעשייתית ועל השלכותיה החברתיות. למדנו כי בעקבות תהליך המיכון והתיעוש המהיר מאוד, הרבה אנשים עברו אל העיר והוקמו מפעלים רבים. בין היתר תיארנו את המציאות בה צמחו מעמדות חדשים - מעמד הבורגנים ומעמד הפרולטריון, המעמד הנמוך.
- בעוד הבורגנים חיו חיים נוחים, עם תרבות המונים שכללה תיאטרון, מוסיקה ובידור, הפרולטריון היה שכבת פועלים עניים שעבדו כמעט ללא תנאים, שעות רבות במשך היום, ללא שכר הוגן, בכל רגע היו מאויימים בפיטורין, לא זכו לפיצויים וכו'. התוצאה הייתה שהם היו ממורמרים מהעבודה הקשה.

המרקסיזם וייחודו

- הוגי הדעות של הסוציאליזם רצו לשפר את תנאי העבודה ושכר העבודה של מעמד הפרולטריון, מעמד הפועלים. הם פנו אל מנהלי המפעלים בדרישה לשפר את תנאי ההעסקה של הפועלים, אולם המעסיקים סירבו, מחשש לפגיעה בהכנסותיהם ורווחיהם. הסוציאליזם הציג אידיאל שונה מתפיסת העולם הליברליזם לפיו החברה דואגת לכל פרט ופרט ושואפת לשוויון מוחלט בין האנשים, כלומר שחלק מהאנשים צריכים לוותר על יתרוניהם.
- גישה זו של הוגי הדעות הסוציאליסטים, לפי יש ליצור שוויון בין האנשים יחד עם המעסיקים ומנהלי המפעלים נקראת "סוציאליזם אוטופי" (אוטופיה זה חלום). בפועל, גישה זו לא הצליחה, מה שהוביל לגישה שונה המזוהה עם קרל מרקס - אם בעלי המפעלים אינם נענים לדרישת המעמד הנמוך, עלינו לפעול דרך הפועלים עצמם.

- אל [קרל מרקס](#) נוסף חבר קרוב - [פרידריך אנגלס](#) ויחד הם נחשבים להוגי הדעות של הסוציאליזם הקיצוני, או בשמו - [הקומוניזם](#). עפ"י ניתוח היסטורי שערכו הם העריכו שהאנושות נלחמה מאז ומעולם ב**מלחמת מעמדות** - בין מדכאים לבין מדוכאים.
- המדכאים הם אלו ששולטים על אמצעי הייצור והמדוכאים הם הנשלטים. בעקבות מלחמת מעמדות זו - העולם הלך והתפתח.
- במציאות קיים פער גדול מאוד בין [המעמד הבורגני](#) לבין [הפרולטריון](#) מבחינת איכות החיים ורמת החיים. המעמד הבורגני זכה לחיים נעימים וטובים, איכות חיים גבוהה ורמת חיים טובה, בעוד מעמד הפרולטריון חי ברמת חיים נמוכה מאוד, הרבה שעות עבודה ועוני מתמיד.
- במציאות זו, לפי מרקס ואנגלס, מוכרחת לבוא מהפכה של הפרולטריון שתביא לשינוי בצורת החיים. צורת החיים הנכונה, לפי השניים, היא שיתופית-שוויונית - הקומוניזם.

חוק הדלות הגוברת

- אנגלס ומרקס טענו כי הניתוח ההיסטורי שביצעו הוא מחקרי-מדעי ואף טענו שהמצב הקיים חייב להוביל ליצירת סדר חברתי חדש.
- הם טענו כי במצב ה**קפיטליזם** הקיים כאשר יש לתחרות בין היצרנים השונים, רוצים היצרנים להוזיל כל הזמן את המוצר ומנגד להציע מוצר טוב יותר.
- מכאן הגיעו למסקנה כי היצרנים דורשים מהפועלים מוצרים טובים יותר, אבל משלמים להם פחות, כדי להגדיל את הרווח - "חוק הדלות הגוברת" - מצב זה מוביל למצב שהפועלים יהיו כל הזמן יותר ועניים עד שלא יוכלו יותר ואז יחוללו מהפכה, כאשר ישאלו את עצמם האם המצב בו הם מועסקים באופן כזה מחויב המציאות?

הדיקטורה של הפרולטריון

- בעקבות חוק הדלות הגוברת, הפרולטריון ישאל עצמו האם המצב חייב להימשך כך ויפתח לעצמו תודעה מעמדית - הבנה שלא חייב להימשך המצב בו המדוכאים חייבים לעבוד כל-כך קשה ולחיות ברמת חיים נמוכה כל-כך.
- כיוון שלפועלים בטבעם אין רצון ברכוש לעצמם, הם לא יחמדו את הרכוש של הבורגנים, אלא ישלטו בכוח על אמצעי הייצור ובמשותף - כל בני המעמד הנמוך ינהלו אותו לרווחת הכלל. שלב זה כונה 'הדיקטורה של הפרולטריון' - כיוון שהפועלים ישטלו בכוח באמצעי הייצור.
- כיוון שהפרולטריון לא שואף לצבור רכוש על חשבון הבורגנים, בסופו של דבר יבוטל הקניין (הרכוש) הפרטי ו**כל אחד יעבוד לפי יכולתו ויקבל לפי צרכיו**. שלב זה, השלב המהפכני, הוא מרכזי וחשוב מאוד בתיאוריה הקומוניסטית של מרקס ואנגלס.

היחסים של אנגלס ומרקס לגבי דת

- מרקס ואנגלס האמינו שהדת משרתת את האינטרסים של בעלי ההון, היא גורמת לאנשים להצדיק את הדין, לא לקחת על עצמם אחריות ולהאמין שהכול ביד הגורל ונכתב מראש. לטענתם, הדת היא כלי ש"מרדים" את הציבור מלהלחם על מעמדם הכלכלי והחברתי ולכן קבעו כי "הדת היא אופיום להמונים" (סמים).
- כמו כן הם טענו כי הלאומיות מחברת את האנשים מבחינה מלאכותית ומפנה את האיבה כלפי אויבים מבחוץ, בזמן שהמלחמה האמיתית מבחינתם צריכה להיות בנוגע לעניינים כלכליים.

- בשנת 1848 פרסמו מרקס ואנגלס את [המניפסט הקומוניסטי](#) - המשנה המפורשת שלהם בנוגע ליחסים הכלכליים ולמעשה הביסוס של התיאוריה הקומוניסטית. המניפסט מסיים בקריאה לכל פועל העולם להתאחד על בסיס מעמדי לקראת המהפכה הקומוניסטית.

אגודות הפועלים

- במהלך המחצית השנייה של המאה ה-19 קמו באירופה אגודות פועלים, כשהן רואות את התיאוריה הקומוניסטית כדגל שלהן. בשנת 1864 הוקם האינטרנציונאל הראשון שהיה איגוד בינלאומי של פועלים.
- הגוף הזה כלל קבוצות של פועלים מרחבי אירופה - בריטניה, צרפת ואיטליה, אך פורק לאחר כעשר שנים.
- בשנת 1889 הוקם האינטרנציונאל השני כשגם הוא היה לגוף מאחד של המפלגות הסוציאליסטיות ברחבי אירופה.
- אחת ההחלטות החשובות של ארגון זה היה קביעת יום האחד במאי כיום הפועל הבינלאומי, זאת בשל אולטימטום שהציבו ארגוני העובדים בארה"ב לממשל להגבלת שעות העבודה ל-8 שעות. ביום זה פרצה שביתה גדולה והפגנות אלימות במהלך נהרגו עשרות אנשים.

סוציאל-דמוקרטיה

- מפלגות סוציאליסטיות הוקמו באירופה, והצלחה הביאה את מנהיגי המפלגות למחשבה מחודשת האם יש צורך במהפכה אלימה על מנת להנחיל את הערכים הסוציאליים. הדמוקרטיה, כך האמינו, אינה מנוגדת לרעיון הסוציאליסטי.
- בניגוד לסגנון המהפכני והאלים של הסוציאליזם אותו רצה קרל מרקס - 'דיקטטורה של הפרולטריון' - ראשי המפלגות הסוציאליסטיות ראו שיש מקום לשלב בין הסוציאליזם לדמוקרטיה - סוציאל-דמוקרטיה.
- באמצעות הדמוקרטיה ניתן יהיה להשיג שוויון חברתי שהרי הדמוקרטיה מאמינה בשוויון כמו שהיא מאמינה בחירות.

- בשנת 1880 ראש ממשלת גרמניה, ביסמרק, הנהיג ביטוח בריאות וביטוח תאונות עבודה כדי לבלום את התחזקותה של המפלגה הסוציאל-דמוקרטית.
- מנהיגים סוציאליטיים רבים לא האמינו בתפיסה הקיצונית והכוחנית של מרקס ולא האמינו שיש מקום לבטל את הקניין הפרטי ויצירת חברה קומוניסטית.
- על כן החלה להתגבש אידיאולוגיה חדשה ששוללת את המהפכות הכוחנית של הקומוניזם (הדיקטטורה של הפרולטריון) והם ראו שילוב בין השניים להשגת חירות, שוויון וצדק.

- בסיכומו של עניין, הסוציאל דמוקרטיה לא מעוניינת בביטול הזכות לקניין ולשנות את סדרי העולם מן היסוד, אלא תומכת בהתערבות של המדינה והשלטון בה בשוק הציבורי כדי למנוע בעיות חברתיות.
- היא מתנגדת בשליטה של הפועלים על אמצעי הייצור אבל תומכת בשליטה ממשלתית באמצעי הייצור. הגישה הסוציאל-דמוקרטית מאמינה בפיקוח ממשלתי הדוק על המשק הכלכלי ועל המחירים של מוצרי יסוד, ומתנגדת למהפכה אלימה.